

УДК 340.115.7; 344.65; 347.9

DOI <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2020.1.31>**Борис Левенець,**

аспірант відділу теорії держави і права

Інституту держави і права імені В. М. Корецького

Національної академії наук України

МОДЕЛІ СУДОВОГО ПРАВОЗАСТОСУВАННЯ ВЕЛИКОБРИТАНІЇ ТА США

Стаття присвячена аналізу спільних та відмінних рис британської та американської моделей судового правозастосування. Судуострії Великобританії формують три судові системи: Англії та Уельсу; Шотландії; Північної Ірландії. Для США характерна дуалістична модель судуострою, що складається із судів штатів та федеральних судів.

З'ясовано особливості судового правозастосування в межах цивільного та кримінального судових процесів. Змагальна модель судового правозастосування властива цивільному процесу, а змішана модель – кримінальному. Для кримінального процесу Великобританії та США характерна досудова стадія (обвинувальна) та стадія судового розгляду (змагальна). Британська модель судового правозастосування у кримінальних справах вирізняється дієвим судовим контролем на усіх етапах розслідування справи, причому без прокурорського нагляду.

Британська модель судочинства вплинула на формування судового процесу в США, що побудований за зразком цієї моделі, але з певними особливостями, зокрема: надання переваги альтернативним формам вирішення спорів; залучення присяжних до розгляду цивільних і кримінальних справ; обґрунтування судових рішень не лише законодавством штатів чи федеральними законами, а й прецедентами, виробленими апеляційними чи верховними судами.

Спільними рисами обох моделей є те, що всі учасники судового процесу мають рівні процесуальні права, сторони наділені широкими процесуальними можливостями збору доказів та їх доведення, суди здійснюють процесуальний контроль за ходом судового розгляду, дають юридичну оцінку доказам, вищі суди наділені правотворчими повноваженнями.

Досліджено відмінні риси судового правозастосування у США та Великобританії, що не дозволяють говорити про єдину модель судового правозастосування країн загального права. Це можна пояснити особливостями американського федералізму, поділом законодавства та прецедентної практики за територіальною ознакою на федеральне та кожного штату окремо, залученням присяжних до розгляду цивільних спорів у США, перевагами альтернативних судових процедур у США, пристосованістю судової практики до умов реального життя.

Ключові слова: модель судового правозастосування, судуострії, стадії судового правозастосування, інститут присяжних, змагальна модель, обвинувальна модель.

Постановка проблеми. Становлення держав вільного демократичного суспільства відбувалося на правових цінностях, що пов'язані з високим рівнем правової культури та правосвідомості, боротьбі з будь-якими проявами дискримінації, що стало результатом формування системи загального права. Характерною особливістю цієї правової системи є суспільна довіра до судових органів, справедливість ухвалених судових рішень та професіоналізм суддів. Саме судова практика в країнах загального права довела ефективність у прийнятті важливих юридичних рішень та сприяла вихованню поваги громадян до судової гілки влади. Ключовим суб'єктом судової правотворчості у системі загального права є суддя. Підтвердженням цього є правові аксіоми, що характеризують систему загального права, зокрема: «право

є лише там, де існує судовий захист», «закон – це те, що говорять судді» та ін. Судове правозастосування базується на принципі рівності учасників процесу, у якому сторони наділені рівними процесуальними можливостями. Разом із тим спільність правових традицій не повинна формувати уявлення про абсолютну типовість елементів судового правозастосування в межах однієї правової сім'ї.

Метою статті є аналіз як спільних, так і відмінних рис англійської та американської моделей судового правозастосування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження окремих аспектів судуострою та судочинства в США та Великобританії неодноразово привертало увагу науковців: Г. Аболоніна, Л. Головка, Р. Давида, А. Клейманова, С. Коновалова, М. Кравчука,

В. Назарова, О. Погребенник, В. Пучинського, І. Решетнікової, А. Саїдова, О. Семухіної, О. Смирнова, М. Стойко, О. Тюріної та ін.

Емпіричну основу дослідження склали: Civil procedure rules (UK), Federal Rules of Civil Procedure (USA), Federal rules of criminal procedure (USA). Крім того, вивчалась інформація, розміщена на офіційних сайтах судових органів Великобританії та США.

Виклад основного матеріалу. Аналіз моделей судового правозастосування країн загального права слід почати з характеристики судоустрою.

Судова система Великобританії має багатотисялітню історію та складається з автономних судових систем: Англії й Уельсу, Шотландії та Північної Ірландії. Верховий суд Великобританії є апеляційною інстанцією із цивільних і кримінальних справ судів Англії, Уельсу та Північної Ірландії, і лише із цивільних справ – для Шотландії [1]. Суди Англії та Уельсу мають уніфіковану правову систему та застосовують англійське законодавство. Вищими судами Англії та Уельсу є: Апеляційний суд, Високий суд, Суд Корони. Суди нижчої інстанції Англії та Уельсу є суди графств, магістратські та сімейні суди. Існують також спеціалізовані суди (трибунали) [2]. Судова система Північної Ірландії фактично копіює судову систему Англії та Уельсу, а судова система Шотландії складається з Високого суду юстиціаріїв, Сесійного суду та шерифських судів. Суди нижчої інстанції є мирові суди та трибунали [3, с. 180].

Слід зазначити, що особливе місце у системі правосуддя Великобританії належить інституту присяжних. Інститут присяжних сформував думку людей про справедливе судочинство. Присяжні залучаються до розгляду складних справ у Суді Корони (12 присяжних) та Високому суді юстиціаріїв (15 присяжних) [4, с. 31].

Отже, судоустрій Великобританії формують три судові системи: 1) Англії та Уельсу; 2) Шотландії; 3) Північної Ірландії. Судочинство здійснюється у формі цивільного та кримінального процесів. Суди нижчих інстанцій формуються за територіальною ознакою у відповідних округах, що забезпечує доступ до правосуддя.

На думку О. О. Погребенник, судове правозастосування в країнах загального права є одним із найбільш ефективних у світі. Про це свідчить швидкість розгляду справ, порівняно недорога вартість судового процесу та реальне виконання судових рішень. Авторитет британської моделі правосуддя зумовлений такими чинниками: наявністю реальної

системи обов'язкового досудового врегулювання спорів; розвинутою системою спеціалізованих судів та трибуналів; електронною системою подачі документів; висококласним судовим корпусом; налагодженою системою доступу до правосуддя через безоплатну правничу допомогу та механізмів компенсації судових витрат; підвищеними вимогами до суб'єктів надання правничих послуг, а також обов'язковою кваліфікацією соліситора чи барристера, їх професійним страхуванням; ефективністю інструментів для виконання судових рішень у усьому світі [5].

Передумовою для судового правозастосування є звернення до суду. Формою звернення є позов, що супроводжується обов'язковою сплатою судового мита, розмір якого може становити від 35 до 300 фунтів стерлінгів, або ж до 5 % суми позову (якщо вона становить 10 000 фунтів стерлінгів чи більше). Крім позову, подається форма претензії, в якій детально описується зміст претензійних вимог. Претензія передається відповідачу та має бути підтверджена або ж відхилена протягом 14 діб. Відповідач повинен вказати, які аргументи він приймає, а які заперечує, та пояснити причини відмови й аргументувати їх. Якщо відповідач не надасть відповідь, справа підлягає судовому розгляду. Залежно від складності справи та суми позовних вимог суд визначає порядок та умови її розгляду. Сторони можуть надавати суду свідчення та експертні висновки, на підставі яких визначається графік та процедурний порядок вирішення справи. Особливість судового правозастосування зумовлена тим, що відповідальність за збір доказів покладається на сторони. Після прийняття рішення про розгляд справи судом законні представники сторін повинні повідомити своїх клієнтів про необхідність збереження документів (Civil Procedure Rules). Кожна зі сторін зобов'язана розкривати всі докази (крім тих, які захищені правовим привілеєм) (CPR 31.5). Суд на основі зібраних доказів ухвалює рішення. Таким чином, відбувається судове правозастосування у цивільних справах.

Британська модель судового правозастосування у кримінальних справах вирізняється тим, що існує дієвий судовий контроль на всіх етапах розслідування справи, причому без прокурорського нагляду. Поліція може вчиняти лише ті процесуальні дії, які не обмежують конституційні права і свободи громадян. Для застосування будь-яких процесуальних заходів (окрім короткострокового затримання) необхідно звертатися до суду. В Англії та Уельсі є Королівська прокуратура (CPS) – це незалежний державний

орган, відповідальний за судове переслідування осіб, яким поліція пред'явила обвинувачення, що вирішує чи достатніми є докази для звернення до суду [2].

Загалом судове правозастосування розпочинається із досудових дій адвоката перед суддею, обирається журі, та кожен адвокат виступає із заявою, в якій представляє короткий огляд справи. Сторона обвинувачення подає докази та допитує свідків. Ці ж дії здійснює сторона захисту. Кожній із сторін надається можливість спростувати докази іншої сторони. У процесі доказування важливу роль відіграють показання свідків. Як у цивільному, так і в кримінальному процесі велике значення надається експертним висновкам, адже суд не володіє необхідними технічними чи академічними знаннями. Сторони можуть за власною ініціативою звернутися до експерта, іноді суд вимагає, щоб сторони підготували спільне звернення до експерта. Загалом, тривалість судового розгляду залежить від складності справи та кількості свідків. Британська модель судового правозастосування вирізняється тим, що професійний суддя лише головує на засіданні, а справу вирішують присяжні, рішення яких складно передбачити. Суддя проводить інструктаж для присяжних щодо змісту законодавства, потім присяжні йдуть до нарадчої кімнати. Після винесення вироку присяжні повертаються до зали суду і судовий секретар зачитує вирок. До компетенції професійних суддів також належить розгляд нескладних кримінальних справ. Таким чином, роль суду зводиться до захисту прав і свобод особи від зловживань поліції під час розслідування справи та контролю за дотриманням закону під час розгляду справи в суді. Це пояснює досить часте заключення мирових угод між стороною обвинувачення та захисту. За таких умов суд одразу визначає міру покарання, не ознайомлюючись із доказами, оскільки він не зобов'язаний встановлювати істину, а є лише арбітром у спорі. Відповідно, спрацьовує правило: немає спору – немає процесу [6, с.185]. Отже, звернення до суду – це завжди ризик.

Загалом, британська модель судочинства вплинула на формування судового процесу в США, що побудований за зразком цієї моделі, але з певними особливостями.

Особливістю американської моделі судоустрою є те, що судова влада є справді незалежною у питаннях внутрішньої організації та вирішенні спорів, а також повноправним партнером для інших гілок влади, функція якої не зводиться до обслуговування діяльності інших органів публічної влади [7, с. 55-56]. Для США характерна дуаліс-

тична модель судоустрою, яка складається із судів штатів та федеральних судів, які хоча й є незалежними один від одного, проте становлять єдину судову систему.

Федеральна судова система США має три рівні: окружні суди (перша інстанція), апеляційні суди і Верховний суд. Існує 94 окружні суди, 12 апеляційних судів і Верховний суд. Верховний суд забезпечує для американського народу рівне правосуддя та охорону Конституції США [8]. 94 судових округи США об'єднані в 12 регіональних, у кожному з яких є Апеляційний суд США, який розглядає апеляції на рішення окружних судів та володіє загальнонаціональною юрисдикцією для розгляду апеляцій з питань міжнародної торгівлі, патентного законодавства та ін. [9].

Окружні суди є головною ланкою федеральної судової системи. В окружному суді суддя може розглядати справу з журі присяжних або без нього, залежно від характеру справи та волі сторін. Щороку в США за участі присяжних розглядається більше як 100 000 справ, тоді як в Англії кількість справ становить близько 20 000. Суд присяжних у США формується неоднаково у кожному штаті. Як правило, присяжні не мають юридичної освіти, а участь у розгляді справи вважається виконанням громадянського обов'язку. Американці виконують цей обов'язок без особливого ентузіазму. Часто відмовляються, за що можуть притягуватися до відповідальності [7, с. 93-94]. У густозаселених округах суддям допомагають магістрати, які можуть їх замінювати [10].

У США існують спеціалізовані федеральні суди, що є судами першої або апеляційної інстанції, а саме: Претензійний суд, Податковий суд, суд міжнародної торгівлі, з питань банкрутства, у справах ветеранів та ін. [11, с.78-79].

Усі питання, що не належать до компетенції федеральних судів, розглядаються судами штатів. Судова система в штатах, як правило, є трирівневою: мирові судді, апеляційні суди в штатах та Верховний суд штату. Суди штатів здійснюють правосуддя незалежно один від одного та у розгляді справ керуються як місцевим, так і федеральним законодавством.

Таким чином, федеральні суди мають первинну юрисдикцію з розгляду питань, що регулюються федеральним законодавством, а суди штатів – місцевими законами. Така розгалужена система судоустрою впливає на характер судочинства.

Модель судового правозастосування в США є змагальною, що передбачає активність сторін і пасивність суду. Проте це зовсім

не свідчить, що судді обмежені в повноваженнях. Насправді судова влада є сильною та дієвою, що зумовлено реальною спроможністю гарантувати та контролювати додержання усіма учасниками процесу процесуальних правил. Змагальна модель судового правозастосування надає широкі процесуальні можливості сторонам та їх представникам. Приміром, сторони можуть визначати предмет спору та факти, що мають суттєве значення. Їм надано широкі можливості стосовно збору та дослідження доказів, їх витребування як один в одного, так і в третіх сторін з мінімальним залученням у цей процес суду [12, с. 14-15]. Принцип змагальності сторони реалізують на всіх стадіях судового правозастосування. Особливістю американської моделі є залучення до розгляду цивільних справ присяжних.

А. Я. Клейманов виділяє три основні стадії цивільного судочинства в США, а саме: досудова підготовка справи до розгляду, судовий розгляд та апеляційне оскарження. Кожна із зазначених стадій додатково поділяється на послідовні етапи. Зокрема, перший етап досудової підготовки починається з відкриття провадження та завершується обміном документами. На другому етапі досудової стадії здійснюється розкриття доказів, під час якої здійснюється перевірка доказів кожною із сторін [12, с. 157-158].

Більша частина цивільно-правових спорів вирішуються через інститут альтернативного вирішення спорів (alternative dispute resolution) – посередництво або арбітраж. Перш ніж ініціювати судовий позов, адвокат направить іншій стороні лист-запит про позасудове вирішення спору. Відповідач може визнати вину, заперечувати викладені факти або ж подати зустрічний позов. Якщо інша сторона не має наміру врегулювати спір у такий спосіб, то позивач ініціює судовий розгляд або ж шукає арбітраж. Особливістю американської моделі цивільного судочинства є те, що суддя може скликати досудову конференцію, яка дозволяє сторонам вирішити спір без судового розгляду справи [13]. Загалом, досудова стадія є своєрідною підготовкою для судового розгляду.

Друга стадія – судовий розгляд справи. На цій стадії сторони активно змагаються, а суд оцінює докази – приймає або відхиляє їх. Особливістю американської моделі цивільного процесу є залучення до розгляду цивільної справи журі, що не властиве британській моделі. Проте журі не завжди беруть участь у розгляді цивільних справ. Якщо справа розглядалась за участі присяжних, то за Правилем 50 (a) Federal Rules of Civil Procedure (FRCP) вони виносять вердикт,

якщо ж справа розглядалась судом без участі присяжних, то за Правилем 52 (c) виносять рішення. Суд може прийняти рішення про повторний розгляд справи [14, с. 74-75].

Стадія апеляційного оскарження здійснюється внаслідок неправильного застосування норм права нижчими судами, а також забезпечення переваги прецедентів, вироблених апеляційними судами. Дана стадія включає такі етапи: відкриття апеляційного провадження; підготовку справи до розгляду апеляційним судом; судовий розгляд справ; прийняття апеляційної постанови [14].

Отже, змагальна модель судового правозастосування передбачає активну участь сторін на всіх стадіях процесу судочинства, а залучення присяжних до розгляду цивільних спорів свідчить про втілення ідеї народного суверенітету, принципів демократизму, справедливості та належності судової процедури.

Модель кримінального процесу частіше називають обвинувальною, оскільки досудова стадія реалізується поліцією. Основою досудової стадії в кримінальному процесі є збір доказів, що засвідчують факт вчинення злочину, а завдання підозрюваного або його захисника полягає у збиранні доказів, що доведуть протилежне. Поліцейські передають зібрані докази в Аторнейську службу. Аторней виступають не лише обвинувачами в кримінальному провадженні, а й урядовими юрисконсультами [15, с. 120-121]. Вони перевіряють законність дій поліції, цим самим забезпечуючи прийнятність зібраних доказів у суді. Якщо обвинувачений визнає свою вину, то укладається угода про визнання вини й суд призначає покарання, якого вимагає аторней.

Якщо угода про визнання вини не укладається, розпочинається судовий розгляд. Процедура для розгляду цивільних і кримінальних справ є однаковою. До розгляду справи залучаються присяжні, а суддя контролює хід судового розгляду та вирішує, які з доказів можуть бути прийнятними та представлені присяжним. Відкрита промова допомагає присяжним зрозуміти суть справи. Процедура так званого «перехресного допиту» дозволяє отримати докази на підтвердження чи спростування фактів. Етап «заключного слова» дозволяє кожній стороні нагадати присяжним про ключові докази та переконати їх у власній правовій позиції. Прийняття рішення у справі поділяється на два етапи: винесення вердикту присяжними та вирок професійного судді. Вердикт присяжних приймається одногосно або ж більшістю голосів, оформлюється у письмовій формі та не повинен містити будь-яких

обґрунтувань щодо прийняття рішення присяжними. Між винесенням вердикту присяжними та вироком судді проходить 20-30 днів (іноді більше), що дає можливість оскаржити вердикт. В американській доктрині винесення та оголошення вироку не розділяється на два окремі етапи, а розглядається як цілісне повноваження судді [16, с. 106-111].

Як і в цивільному процесі, у кримінальному процесі передбачена можливість апеляційного оскарження. Апеляційна скарга може бути подана як щодо факту засудження, так і з метою домогтися більш м'якого покарання. Результатом апеляційного розгляду справи може бути прийняття таких рішень: залишити без змін вирок суду; відмінити вирок суду з одночасним припиненням розгляду справи; направити справу для повторного розгляду в суд першої інстанції; змінити вирок [16, с. 123-124].

Особливістю американської моделі судового правозастосування є: спільні підходи до процедури судового розгляду справи та апеляційного оскарження як у цивільному, так і в кримінальному процесі; надання переваги альтернативним формам вирішення спорів; залучення присяжних до розгляду цивільних і кримінальних справ; широкі можливості сторін для збору доказів та їх доведення; рівність усіх учасників судового процесу; обґрунтування судових рішень не лише законодавством штатів чи федеральними законами, а й прецедентами, виробленими апеляційними чи верховними судами.

Висновки

Підводячи підсумок, зазначимо, що моделі судового правозастосування Великобританії та США мають низку спільних рис, зокрема: можливість альтернативного вирішення спору на різних етапах судочинства, дієвість цих процедур, зацікавленість суддів в альтернативному вирішенні спорів; здійснення судочинства у формі цивільного так кримінального процесів; цивільний процес є змагальним, а кримінальний реалізується за змішаною моделлю (досудова стадія – обвинувальна, а стадія судового розгляду – змагальна); особлива роль відведена суду присяжних; усі учасники судового процесу мають рівні процесуальні права; сторони наділені широкими процесуальними можливостями збору доказів та їх доведення; суди здійснюють процесуальний контроль за ходом судового розгляду, дають юридичну оцінку доказам; вищі суди наділені правотворчими повноваженнями; право визнається не лише інструментом вирішення спорів, а й засобом розбудови суспільства.

Разом із тим є низка відмінностей, що не дозволяють говорити про єдину модель судового правозастосування країн загального права, зокрема, ці відмінності зумовлені: побудовою системи судоустрою: єдиною – в Англії та Уельсі, Шотландії, Північній Ірландії, дуальною – в США, що пояснюється особливостями американського федералізму; поділом законодавства та прецедентної практики за територіальною ознакою – загальнофедеральне та окреме на рівні кожного штату; можливістю залучення присяжних до розгляду цивільних спорів в США; перевагами альтернативних судових процедур в США; пристосованістю судової практики в США до умов реального життя.

Список використаних джерел:

1. The Supreme Court of United Kingdom. The official portal. URL: <https://www.supremecourt.uk/> (дата звернення: 17.10.2019).
2. Rab, Suzanne. Legal systems in UK (England and Wales): overview. URL: [https://uk.practicallaw.thomsonreuters.com/5-636-2498?transitionType=Default&contextData=\(sc.Default\)&firstPage=true&bhcp=1](https://uk.practicallaw.thomsonreuters.com/5-636-2498?transitionType=Default&contextData=(sc.Default)&firstPage=true&bhcp=1) (дата звернення: 17.10.2019).
3. Назаров В. Судова система Великобританії та її реформування у зв'язку із членством у Європейському Союзі. *Проблеми законності*. 2011. Вип. 115. С.179-187.
4. Англійська система правосуддя. Фонд Європейського права лорда Слінна. 31 р. URL: <https://slynn-foundation.org/wp-content/uploads/2014/07/The-English-system-of-justice-Ukrainian-judiciary-seminars-Ukrainian-version.pdf> (дата звернення: 17.10.2019).
5. Погребник О. Навколо англійської судової системи: короткий огляд. *Юридична газета*. 2018. № 4-5. URL: <http://yur-gazeta.com/publications/practice/mizhnarodne-pravo-investiciyi/navkolo-angliyskoyi-sudovoyi-sistemi-korotkiy-oglyad.html> (дата звернення: 16.11.2019).
6. Курс уголовного процесса / под ред. д. ю. н., проф. Л.В. Головки. 2-е изд., испр. Москва: Статут, 2017. 1280 с.
7. Кравчук М.В. *Правова система США*. Київ: Дора-Друк, 2004. 144 с.
8. Supreme court of the United States. About the Court. URL: <https://www.supremecourt.gov/about/about.aspx> (дата звернення: 17.11.2019).
9. Federal Bar Association. About U.S. Federal Courts. URL: http://www.fedbar.org/Public-Messaging/About-US-Federal-Courts_1.aspx (дата звернення: 17.11.2019).
10. Introduction to The Federal Court System / Office of the United States Attorneys. URL: <https://www.justice.gov/usao/justice-101/federal-courts> (дата звернення: 17.11.2019).
11. Тюріна О. В. Сучасні системи судових і правоохоронних органів (порівняльно-правова

характеристика) : навчальний посібник. Київ : КНТ : Скіф, 2008. 96 с.

12. Клейменов А.Я. Состязательность в гражданском судопроизводстве Соединенных Штатов Америки : монография. 2-е изд., перераб. и доп. Москва: Проспект, 2012. 258 с.

13. United States Courts. Civil Cases. URL: <https://www.uscourts.gov/about-federal-courts/types-cases/civil-cases> (дата звернення: 27.11.2019).

14. Federal Rules of Civil Procedure: printed for the use of the Committee on the judiciary house of representatives. U.S. Government publishing

office Washington: 2018. 139 p. URL: https://www.uscourts.gov/sites/default/files/cv_rules_eff_dec_1_2018_0.pdf (дата звернення: 15.12.2019).

15. Підюков П.П., Конюшенко Я.Ю., Амонс М.О. Система і компетенція правоохоронних органів США, уповноважених на порушення кримінального спостереження (переслідування) та здійснення досудового кримінального провадження. *Європейські перспективи*. 2012. № 2. Ч. 1. С. 120-124.

16. Стойко Н.Г., Семухина О. Б. Уголовный процесс в США : учебное пособие. Красноярск, 2000. 315 с.

The article is devoted to the analysis of the common and distinctive features of the British and American models of judicial enforcement. The judicial system of Great Britain is formed by three judicial systems: England and Wales Scotland; Northern Ireland. The dualistic judicial model is characteristic of the United States.

The features of judicial enforcement within civil and criminal litigation are clarified. The adversarial model of judicial enforcement is inherent in the civil process, and the mixed model is inherent in the criminal process. The criminal process in the United Kingdom and the United States is characterized by a pre-trial stage (accusatory) and a trial stage (adversarial). The British model of judicial enforcement in criminal matters is characterized by effective judicial control at all stages of the investigation of the case, and without prosecutorial supervision.

The British model of litigation influenced the formation of a litigation modeled on this model, but with certain features, in particular: giving preference to alternative forms of dispute resolution; involvement of jurors in civil and criminal cases; justification of court decisions not only by state or federal law, but also by precedents made by appellate or supreme courts.

The common features of both models are that all litigants have equal procedural rights, the parties are endowed with extensive procedural capacity to gather evidence and prove them, the courts exercise procedural control over the course of the trial, give legal judgment to the evidence, and the higher courts are empowered with law-making powers.

Distinctive features of judicial enforcement in the United States and Great Britain do not allow us to talk about the existence of a single model of judicial enforcement of common law countries. This can be explained by the peculiarities of US federalism, the division of laws and case-law on a territorial basis into federal and state states, the involvement of jurors in the USA civil litigation, the advantages of alternative USA litigation, the adaptability of USA jurisprudence to real life.

Key words: model of judicial enforcement, judiciary, stages of judicial enforcement, institute of jury, adversarial model, accusatory model.